

4181

101

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ

(1866—1926)

ԳԱԼՖԱԵԱՆ ԱՂԶԿԱՆՑ ՈՐԲԱՆՈՑԻ

ԽԱՍԳԻԻՂ

362
4-23

362
7-23

1 MAR 1970
193

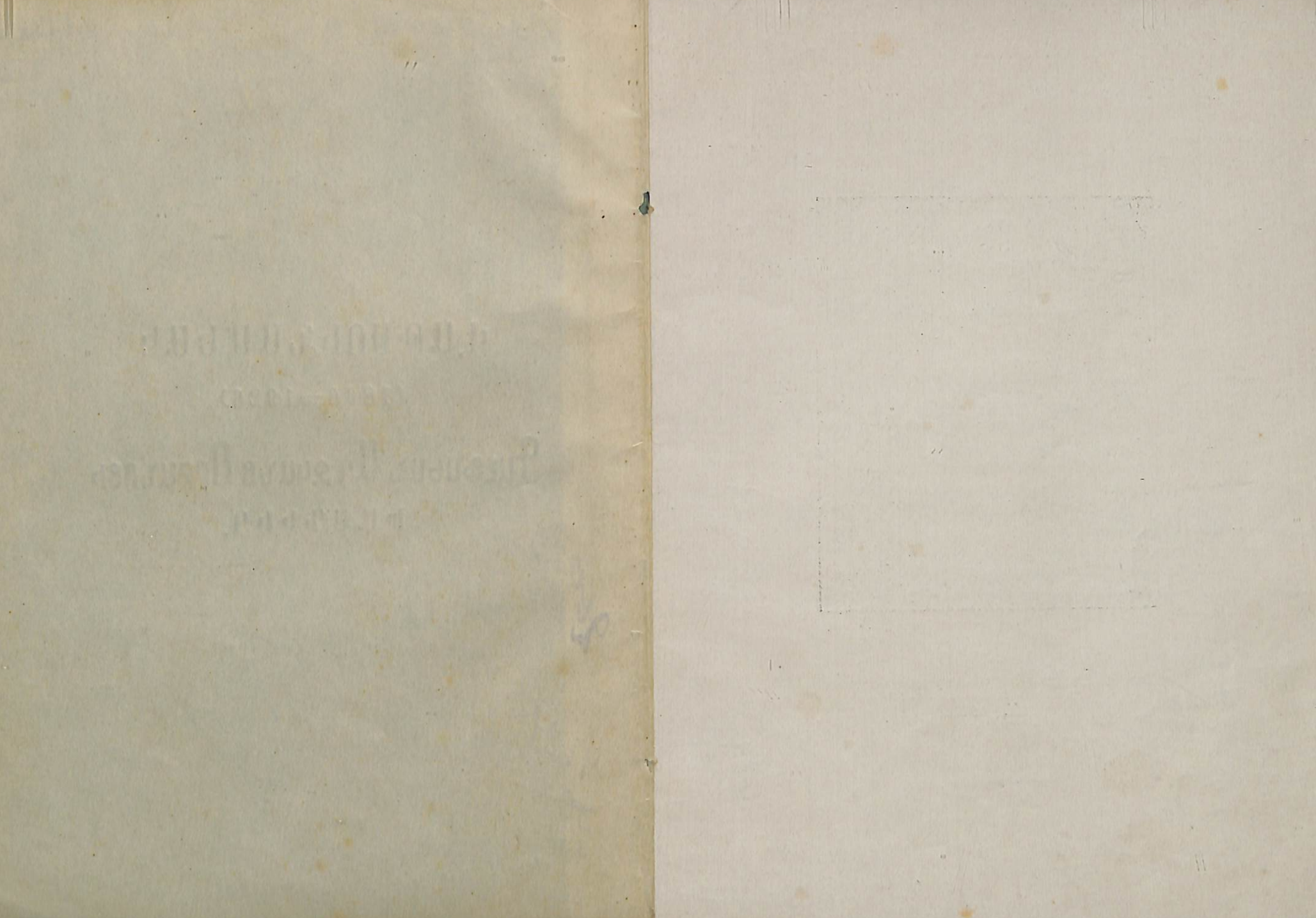
ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ

(1866—1926)

ԳԱԼՔԱԵԱՆ ԱՂԶԿԱՆՑ ՈՐԲԱՆՈՑԻ
ԽԱՍԳԻԻՂ

100
7181
~~5081~~

13 MAR 2013

43.257

Իւղանկար Քոյր Մարիամ Քեօտեանի

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ԳԱԼՖԱԵԱՆ

1822 - 1889

Վ Ա Յ Ս Ո Ւ Հ Ա Մ Ե Ա Կ

(1866 — 1926)

ԳԱԼՖԱԵԱՆ ԱՂՋԿԱՆՑ ՈՐԲԱՆՈՅԻ, ԽԱՍԳԻԻՂ

Հ Ի Մ Ն Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ԳԱԼՖԱԵԱՆ

Բեղուն մտքի մը՝ հաւատքով պարարտ, զգայուն, միանգամայն և կորովի հոգիի մը մէջ նետած մէկ գաղափարին պտուղն է Գալֆեան Որբանոցը:

Սրբուհի Մայրապետ Գալֆեան 1822 Փետրվ. 17 ինձնած, Բալուցի համեստ ընտանիքի մը աղջիկն է: Արդէն քառասուն երեք տարեկան է երբ կը հանդիպինք իրեն Խաթ-Գիւղ:

19րդ դարուն թրքահայերու մէջ «Մարապետ» անունը կը կրեն, մասնաւորաբար Պոլսոյ մօտակայ գաւառներուն մէջ, այն ցանցառ թիւով, ընդհանրապէս տարիքնին առած աղջիկները՝ որոնք ուէ պատճառով որոշած են չամուսնանալ, իրենց այդ որոշումը գիտցուցած են իրենց չըջանակին, հնաձե պարզ վերարկու մը կը հագնին, գլուխնին քօղ կը կապեն, թերեւ իրենց ապրուստը իրենք կը հոգան իրենց աշխատութիւնով և միւս հայ կիներէն կը տարբերին անով միայն որ աւելի յաճախ եկեղեցի կամ ուխտի կ'երթան: Տեսականօրէն անոնք իրենց կուսական կեանքը ինքնաբերաբար Յիսուսի նուիրած են, գործնականին մէջ՝ պարկեշտ ամուրի աղջիկէ մը չեն տարբերիր:

818-97

Աստուծոյ էր Սրբուհի Գալֆան, գեղադէմ և գործուն-
եայ: Ասեղնագործութեան վարպետ՝ անիկա Խաս-Գիւղ հաս-
տատուած էր, ուր ձեռագործի պղտիկ աշխատանոց մը ունէր
և ատով իր ապրուստը և աւելին ալ կը վաստակէր: Այդ
թուականներուն այնքան յարգի տրուելու և սրվալը բանուած-
ներու համար անուանի արուեստագիտունի՝ Սրբուհի Գալ-
ֆան հայ և օտարազգի մեծատուններու հետ չիման մէջ
գտնուած է: Ընկերանալով Եղեղեան գերդաստանին, անի-
կա քանիցս այցելած է Եղիպտոս, Խալիս և Երուսաղէմ
ալ ուխտի գացած է: Թէև անուս, սակայն լեզուանի կին
մըն էր, վառվռուն միանգամայն և կրօնասէր: Գիտէին որ
ուխտած էր չամուսնանալ, գլուխը քօղ ունէր, մէկ բառով
«Մարապետ» էր և Աղաթօններու հետ իր ազգականութեան
բերամբ ալ ծանօթ և սիրուած դէմք մըն էր Խաս-Գիւղի մէջ:

Կարապետ Վարդապետ Շահնազարեանց, ռուսահայ կղե-
րականը, իր լուսամիտ ոգիին համար էջմիածինէն հեռա-
ցած, Եւրոպա պաշտօնավարած, հեռուէն հեռու 1848ի
Փրանսայի ազատական բռնկումէն Պոլսոյ հայութեան վրայ
իյնող կայծերէն մին է: մէկը անոնցմէ՝ որ մինչև այն ատեն-
ները զուտ արեւելքի թրքահայր արթնցունին եւրոպական
մշակոյթի տարրերը ձանձնելով անոր:

Հոս կը գնեմք այս վարդապետին և Սրբուհի Մա-
րապետին առաջին հանդիպումը, ինչպէս որ կը պատմէ
դէպքին գրեթէ ժամանակակից Գրիգոր Մարգարեան իր
«Կենսագրութիւն Սրբուհի Մարապետ Գալֆանի» ա-
նուն գրքոյկին մէջ:

1865ին ամառը, «Քօլեռային Տարին», Պոլսոյ ամէն
կողմը և Խաս-Գիւղ ալ անաղին թշուառութիւն կար, և մա-
հերու շատութենէն հոս հոն, տառապէս փողոցը մնացած
մանուկներ կը գտնուին:

«Ճիշտ այս միջոցին էր որ, ողբացեալ Կարապետ վար-
դապետ Շահնազարեանց, իւր հիւանդութեան պատճառաւ

«Եւրոպայէն վերադառնալով՝ ի Խասգիւղ հիւր կը գտնուէր
«Արծրունի Տ. Գէորգ Աւագ քահանայի տունը»:

«Սրբուհի Մարապետ օր մը այցելութեան կ'երթայ այն
«մեծանուն եկեղեցականին», որու մօտ կը գտնուէր նոյն պա-
«հուն» թաղին քարոզիչ Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժա-
«պետեան»: Արծրունի դ'մայրապետ կը ներկայացնէ Շահնա-
«զարեանց վարդապետի որ հետաքրքրութեամբ լսելէ յետոյ
«Շորա կենաց այլ և այլ պարագաները և տեսնելով նորա
«աշխոյժն ու անձնութեան պատրաստակամ ոգին, կը
գտնայ կ'ըսէ անոր»:

«—Ձեր ուխտն ու անձնութեան զովելի են ար-
«դարեւ: Միայն թէ Եւրոպայի մէջ Մարապետներն աւելի
«գործնական և աւելի մարդասիրական եղանակաւ կ'ապա-
«ցուցանեն իրենց նուիրական կոչումը: Անոնք սրբեր ու
«հիւանդներ կը խնամեն, աղայ կը դաստիարակեն, թշուառ-
«ներ որոնելով՝ նոցա արտասուքը կը սրբեն և այս պատ-
«ճառաւ իրաւամբ կը կոչուին «Գթութեան Քոյրեր»»: Ինչո՞ւ
«զուր ալ չէք հետեւիր անոնց օրինակին: Տեսէ՛ք, քօլեռան
«ո՛րքան աւերումներ գործած է և ո՛րչափ թշուառներ կան
«ձեր ամէն մէկ քայլին տուչ, կարօտ մայրական խնամոց
«և անձնուէր հոգածութեան: Գօտեպնդուեցէք ուրեմն, գործի
«սկսէ՛ք, ապաւինելով յ'Աստուած և հաւատք ունենալով Ազ-
«գին բարեօրոտութեան վրայ»:

«—Հայր Սուրբ, կը պատասխանէ Սրբուհի Մարա-
«պետ, ուսում չունիմ որ տղայ դաստիարակեմ, հարստու-
«թիւն չունիմ որ նւիրական մեծ օգնութիւն մը բնեմ, բայց
«ինչ որ պարգեւած է ինձ Աստուած — բարի կամք ու առող-
«ջութիւն — սիրայօժար կը նուիրեմ սիրելի Ազգիս անտէր
«որոց, ձեռքս խղճիս վրայ, հոս, հանդիսաւորապէս ուխտե-
«լով Ձեր երեք սուրբ հայրերնուդ առջև, մինչև մահս խոստ-
մանս հաւատարիմ մնալ»:

«Այս պատմական տեսակցութենէն և այս հանդիսաւոր
«ուխտէն անմիջապէս յետոյ՝ Սրբունի Մայրապետ իրեն նշա-
«նաբան անունելով (Մեծ ես դու, Տէ՛ր, և անհետ սքանչելիս
«և Դու միայն ես Աստուած» հոգեշունչ խօսքն՝ խկոյն գոր-
«ծի կը ձեռնարկէ :

«Տասն և հինգ օրուան մէջ 2—10 տարեկան, 17 բա-
«ցարձակապէս անտէրունջ որբ աղջիկներ կը ժողվէ իր տան
«մէջ, որոնց չորսն Չըքսալքնի թաղը՝ ախոռի մը մէջէն,
«եօթը Ս. Ստեփանոս եկեղեցւոյ սանդուխներուն վրայէն և
«մնացեալները՝ Մայրաքաղաքիս զանազան կողմերէն հաւա-
«քած էր :»

Սրբունի Մայրապետ իր կոչումը գտած էր :

Բնական էր սակայն որ քիչ ատենէն մայրապետը այս
գործին յատկացուցած իր բոլոր խնայողութիւնները, 200
ռոկիի չափ, հատցնէ, և ստիպուի զիմեյու իր խորհրդա-
տուներուն :

Խնայողի հոգեւորականները և Թաղական Խորհուրդը,
միշտ բնթացք տալով Շահնազարեան վարդապետի զաղա-
փարին, կ'որոշեն մայրապետական միաբանութեան մը պի-
տակին տակ հանրային հաստատութեան մը գոյնը տալ Սըր-
բունի Մայրապետի ձեռնարկին :

Իր որբերուն համար գրամ կարենալ հաւաքելու համար
անոնք Սրբունի Մայրապետին կուտան վկայագիր - արտօ-
նագիր մը՝ որ միեւնոյն ատեն Բոյրերու միաբանութեան մը
սաղմնային ծրագիրը կը պարունակէ : Օրուան Պատրիարքը,
Թաքթաքեան Պօղոս Սրբազան, յօժարակամ կը վաւերա-
ցնէ այդ գրութիւնը : Ահա ասիկ նոյն արտօնագրին կցուած
իր տողերը :

«Հաստատել եւ փառաւորել զ'մայրապետական միաբանու-
թիւն ի մեջ Ազգիս զխաղաղ յանուն փառաւոր Տօնի Անկեօրե-
կեալ Ս. Աստուածածնի Կուսին Մարիամու երից անաց ընծայ-

ման, եւ մաղթել ի Տեառնէ զ'հաստատութիւն նորին եւ զճեռ-
դութիւն ի փառս Սրբոյ եկեղեցւոյ Բրիտանի :

Ի 3 Սեպտ. 1866 Կ. Պոլիս
Ի Պատրիարքարան Հայոց

Պատրիարք Կ. Պոլսոյ
ՊՕԴԱՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ահա այսպէս Սուրբ Աստուածածնայ անուն նուիրուած
Գալթեան Որբանոցը, որոյ պաշտօնական բացումը կը կա-
տարուի 21 Նոյ. 1866ին Սանտալճի փողոց Մայրապետին
սեպհական տան մէջ, եւ զայն կանգուն պահելու միջոցը,
Բոյրերու Միաբանութիւն մը, գոնէ գաղափարով, միաժա-
մանակ կը ծնէին :

1866 - 1889

Սրբուհի Մայրապետի 24 տարիներու ընթացքին ցոյց տուած գործունէութիւնը, կորովը, իր հիմնած հաստատութեան համար տաժած անձնագործութեան ոգին և կրած յոգնութիւնը, զինքը իսկապէս բարձր նկարագրի տէր Տիպար կնոջ մը աստիճանին կը բարձրացնեն:

Անիկա չէր անոնցմէ որ հոգեկան յուզումի մը վայրկենական ազդեցութեան տակ ազնիւ գործի մը կը լքուին, քիչ ատենէն ձանձրանալու և յուսալքուելու համար: Իրաւ իր հիմնարկութեան շուրջ օրուան Ազգ. իշխանութիւնները ամէն բարոյական աջակցութիւն չեն զլացած իրեն, սակայն հարկ է նաև աչքի առջև բերել այդ թուականներու մեր մէջ կանանց ունեցած դիրքը, իրենց համար նշանակուած գործունէութեան սահմանը և տիրող մտայնութիւնը:

Սրբուհի Մայրապետ, այդ անուս կիներ, որ հազիւ իր ստորագրութիւնը դնել միայն սորված էր, գիտցաւ տանիլ իր գործին ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

Բոլոր այս շրջանին անիկա անդուլ անդադար կը գործէ: 1870ին կը յաջողի կայսերական նպաստ մը, օրական 7¹/₂ քաշ միս և 15 քաշ հաց ապահովել իր Որբանոցին:

Կառավարական այս նպաստը կամ անոր փոխարժէքը անխափան տրուած է Հաստատութեան մինչև 1922, միայն 3 տարուան ընդմիջումով մը:

1871ին՝ ան կը յաջողի հանրային հանգանակութեան մը արդիւնքով գնել, Որբանոցի արդի շէնքին տեղը գտնուող

Տաքէսեաններու տունը՝ որ այդ թուականին արդէն իսկ գրեթէ հարիւր տարուան պատկառելի հնութիւն մը ունէր: Սիրուն աւանդալէպ մը կայ այս շէնքին շուրջ(*):

Գնում և նորոգութիւն իրեն 1200 լիրայի չափ կ'արժեն և նոյն տարին հոն կը փոխադրուի իր 23 որբերով:

Միւսնոյն ատեն ան կը յաջողի նոր շէնքը իր բարեսիրական հաստատութիւն ամէն տեսակ տուրքէ ազատ արձանագրել տալ:

Քիչ յետոյ Եղիապատցի բարեգործ իշխանուհի Զէյնէպի չնորհիւ կը տիրանայ իր ծննդավայր Գարթալի մէջ, պզտիկ ամբարանոցի մը, ուր սովորութիւնը բրած էր օդափոխութեան տանիլ իր սաները:

(*) Կը պատմուի թէ, Տաքէսեանց ամիրայական տուն հիմնադիրը Տաքէս, դեռ պարզ հացագործ մը եղած ատեն, Սուլթան Սէլիմ Գ. (1789-1808) ի ժամանակ վեզիրութեան բարձրացած Զաւար Հիւսէյին բաշայի շնորհագործի եղած մէկ միջոցին իրեն նիւթական օժանդակութիւն մը ընելով՝ բաշային երախտագիտութիւնը կը շահի:

Երբ Հիւսէյին բաշա կրդին պատիւի կ'արժանանայ՝ կը կանչէ Տաքէսը ու զինքը իր սարաֆը կը կարգէ: Տաքէս այդ միջոցին պատրաստուած էր հայրենիք դառնալու եւ պանդխտութեան մէջ կարօտցած իր ընտանիքը տեսնելու:

Բաշան տեղեակ այս պարագաներուն գաղտնապէս հայ ամիրաներու այն ատենուան բնակավայր Խասգիւղի մէջ հիմնական Որբանոցին տեղը գտնուող տունը գնելով Տաքէսի անուան արձանագրել կուտայ: Միւսնոյն ատեն ան նորէն Տաքէսէն գաղտնի՝ անոր ընտանիքը գաւառէն բերել տալով նոյն տան մէջ կը բնակեցնէ:

Յոր մըն ալ կը կանչէ Տաքէսը ու կ'ըսէ. «Քեզի՛ կը վալլէ որ Խասգիւղ բնակիս, եկու երթանք քեզի համար բնակարան մը գտնենք. եւ կ'առաջնորդէ զինքը ճիշտ այն տունը՝ ուր արդէն կը բնակէր Տաքէսի ընտանիքը: Տաքէս տան մօտենալուն՝ ներսէն կանանց ծայրեր կ'առնէ եւ ուշադիր նստեցնումի օրէնքներուն՝ չի ուզեր րակէն ներս մանել. բաշան նսկայն կ'ստիպէ եւ մեծ կ'ըլլայ Տաքէսին զարմանքը եւ յուզումը երբ իր իսկ կինը եւ գաւառիները դէմը կ'երևն: Նոյն ատեն բաշան Տաքէսին՝ կուտայ իր անուան արձանագրուած տան սեպականութեան թուղթը:

Որբուհիներու թիւը իր կենդանութեան երբեք 25 է աւելի եղած չէ։ Սրբուհի Մայրապետ հաշուագէտ և հեռա-տես կրին՝ իր Որբանոցին ընթացիկ պէտքերը հոգալէ զատ միշտ աչքի առջև ունեցած է անոր ապագան ապահովելու հարցը, և երբեք իրեն տրուած միջոցներէն զուրս ելած չէ։

Երկու խանութներ այդ շրջանին գնուած, կը մտնէր ցարդ միակ անշարժ գոյքը Որբանոցին։ Երկու երեք փոքր կալուածներ եւս ժամանակի հոլովումով հիմա բոլորովին հորսուած են Որբանոցին համար։ Մեծագումար նուէր չէ ստացած անիկա։ Յիշատակուած գումարներուն մէջ կը գրտնենք մէկ անգամ միայն 300 ոսկիի կայսերական նուէր մը։

Հայ ընտանիքներ չէին մերժեր իրենց օգնութիւնը երբ մայրապետը իրենց կը դիմէր. շատ ալ չէին հետաքրքրուէր սակայն իրմով։ Շատերու համար ալ կարծես անիկա անհատական ձեռնարկ մըն էր, որ թէև ազգին համար օգտակար՝ բայց վերջապէս «մարապետ»ին ալ ապրուստը հանելու միջոց մըն էր։

Սկիզբները, Սրբուհի Մայրապետ իր արդէն ունեցած ձեռագործի աշխատանոցին ամբողջ շահը յատկացուցած էր այս գործին, և բաւական տարիներ աշխատանոց և որբանոց միատեղ քալած են, մինչեւ «սրմալը» բանուածներու և «թէլփէչէ»ի նորաձեւութենէ իյնալը, որով և հաստատութեան եկամուտի կարեւոր մէկ աղբիւրը ցամքած է։

Իր նոյնութեան մէջ կուտանք հաստատութեան առաջին տարուան, 1866ի, մատակարարութեան հաշիւը, քաղուած այն ատենէն իսկ կանոնաւոր ձեւով գրուած տետրակներէ։ (Տեսնել վիճակագրական մասին մէջ)։

Առջի մէկ օրէն սակայն պզտիկներու կրթութեան ալ հոգ կը տարուի և այցելու դասատուներու ձեւքով կ'աւանդուին նախնական վարժարանի մը յատուկ գիտելիքները։

1876ին Սրբուհի Մայրապետ արդէն տասը տարուան փորձառութիւն մը ունի։ Անիկա ուխտի դացած է էջմիածին և Ս. Կաթողիկոսէն օրհնուած, իր գործունէութիւնով գրէթէ հանրային դէմք մըն է և իր հիմնարկութիւնն ալ սկսած է իր որոշ տեղը ունենալ Պոլսահայ կեանքին մէջ։ Գաղփաեան որբանոցը որոշ ուժիկով մը օժտուած քանի մը հազար լիւրայի գոյք ներկայացնող հաստատութիւն մ'է։

Այդ թուականներուն այցելուներու տետրին մէջ կ'երեւին ոչ միայն իւրիման Հայրիկի, Իզմիրիեան վարդապետի, Տէմիրճիպաշեան Եղիայի պէս դժուարահաճներու վկայութիւնը, այլ շատ մ'ալ Ռուսահայեր, ինչպէս Բափայէլ Պատկանեան, երաժիշտ Կարամուրզա, մանկավարժ Տիկին Մատակեան և այլ բանգէտ անձնաւորութիւններ՝ հոն գովեստ միայն ունին Որբանոցի ընթացքին և հիացում Սրբուհի Մայրապետին վրայ։

Նոյն տարին Մայրապետին հին խորհրդականները՝ Ներսէս Եպիսկ. Վարժապետեան՝ այն ատեն Պատրիարք, և Ստեփան բաշա Արսլանեան՝ Ազգ. իշխանութենէն վաւերացուած կտակագիր մը կը պատրաստեն, որով Սրբուհի Մայրապետ «Լուսաւորչական Սուրբ Աթոռոյն հարազատ Ազգին ընդհանրութեան» կը նուիրէ իր հաստատութիւնը։

1876 Փետր. 12 թուականը կրող այս կտակագրին ամէնէն էական և շահեկան մասը կը կազմէ «Որբանոցը ընկերութիւններու գլուխը»։

Հոն կտակը խմբագրողները կը ջանան տասը տարի առաջ Սրբուհի Մայրապետին տրուած վկայականին առթիւ յղացուած Մայրապետական Միաբանութեան մը գաղափարը ընդլայնել։

Այդ կտակին մէջ «Բոյր»երու, որ օրիորդ կամ այրի Տիկիններէ կրնայ ընտրուիլ, անոնց ուխտին, անոնցմէ կաղմուած ժողովի մը, մայրապետական ընտրութեան, ընդ-

հանուր կարգուսարքին, ևն ի վրայ մանրամասնութիւններ կան:

Ազգուած եւրոպական նմանօրինակ հաստատութիւններու օրինակէն, Ներսէս Պատրիարքի և Ստեփան բաշայի նպատակն էր Որբանոցին մնայուն և անմիջական տէր մարմին մը ստեղծելով Հաստատութեան ապագան ամուր հիմերու վրայ դնել:

Գաղափարը նոր էր մեր մէջ: Թուրքիոյ Յոյն և Հայ հասարակութիւններու ծոցին մէջ կային վանքեր ու միաբանութիւններ, բայց կրօնաւորութիւնի կամ Բոյրերու Միաբանութիւններ գրեթէ չկային:

Սրբարեւ, Պոլսոյ մէջ Անտոն Հասուն վարդապետն էր միայն որ 1843ին, Բարիկ երթալով մայրապետանալու նպատակով Պոլիս եկած երկու Լնկիրիցի կաթողիկ հայ օրիորդներ համոզած է որ հոս մնան և հիմնած է միաբանութիւն մը՝ զոր վերջէն ալ, իր Կաթողիկոս — Պատրիարքութեան օրերուն, ճիշդ այս թուականներուն, իր մասնաւոր հոգածութեան առարկան բրած է: Ատիկա «Մնարատ Յղութեան Բոյրերու» Հայ Կաթողիկ միաբանութիւնն է՝ որ նուիրուած է աղջիկներու կրթութեան գործին: Անոնց Մայր Տունը կը գրտնուի Բերա, Սագրզ Աղաճ: Ասոնք 1915էն առաջ 30ի չափազարդներ ունէին գաւառը և Կովկաս և իրենց թիւն ալ 80էն աւելի էր:

Սրբուհի Մայրապետին և իր խորհրդականներուն այս գեղեցիկ ծրագիրները սակայն իրենց կենդանութեան չկրցան իրականանալ, և ատիկա թերեւս իրենց ամէնէն ծանր յուսախաբութիւնը եղած ըլլայ:

Սրբարեւ, տարիներու ընթացքին, նախապէս մեր յիշած «մարապետներու դասակարգէն շարք մը՝ ատեն ատեն եկած են աշխատակցիլ Սրբուհի Մայրապետին: Ասոնցմէ շատերը ռամիկ կիներ, զուրկ ու է մասնաւոր արժանիքէ, չեն կըր-

ցած որոշ դեր մը խաղալ Որբանոցին շուրջ, չեն կապուած անոր և թողած հեռացած են:

Սրբուհի Մայրապետ սակայն վհատիլ չէր գիտեր: Յորչափ ողջ էր, ան կը վարէր որբանոցը առանձին: 1889 Մայիսին իր շաքարախտը կը ծանրանայ և անկողին կ'իյնայ:

Իր մահուան մօտ, առ ի չգոյէ նախատեսուած «Որբասէր ընկերուհի»ներու մարմինի մը, Աշըգեան Պատրիարք Սրբուհի Մօր փափաքին համեմատ՝ իրեն տեղակալ և յաջորդ կը կարգէ Երանուհի Յովհաննէսեանը, որ որբանոցին մէջ մեծցած աղջիկ մ'էր:

Սրբուհի Մայրապետի յուղարկաւորութիւնը 1889 Յուլիս 9ին՝ ազգային գէպքի մը հանգամանքը կ'առնէ և սուգի և գնահատումի մեծ ցոյցերու մէջ իր կամքին համաձայն իր մարմինը կ'ամփոփուի Որբանոցի պարտէզին մէկ անկիւնը այդ նպատակով և 2—3 օրուան մէջ հապճեպով շինուած փոքր մատուռի մը մէջ: Տարիներ յետոյ միայն՝ 1904ին Որբանոցի վերածնութեան առաջին օրերուն իսկ՝ Տիկնանց Խնամակալութեան առաջին մտածումը կ'ըլլայ՝ վայելուչ տապանաքարով մը ծածկել այս պատուական կնոջ գերեզմանը(*):

(*) Սրբուհի Մայրապետի կենսագրական զիծերուն վրայ հարկ չենք տեսներ ծանրանալու, քանի կայ Գրիգոր Մարգարեանի նոյն նիւթին վրայ վերել յիշուած եւ 1892ին տպուած գրքոյիլը:

1889 — 1902

ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

Որբանոցին նոր Մայրը, Երանուհի Մայրապետ, հիմնադիր մօր բարոյական և հոգեկան յատկութիւնները ունենալէ շատ հեռու էր: Անիկա այդ պաշտօնին կանչուած էր առ ի չգոյէ լաւագոյնի մը, և թէև սկիզբները երբ տակաւին թարմ էր Սրբուհի Մայրապետին յիշատակը, ըլլայ Հաստատութեանէն ներս, ըլլայ հանրութեան մօտ, Երանուհի Մայրը բաւական օգտակար գործունէութիւն մը ցոյց տուած է. սաւական օգտակար գործունէութիւն մը ցոյց տուած է. սակայն, զինքը և իր գործը ճանչցողի մը խօսքերով, իր «քիչ մը անխորհուրդ գործելակերպը, շրջաձայնեցութեան պակասը և իր դիրքին ու ստանձնած պաշտօնին փափկութեան և կարեւորութեան, մանաւանդ պատշաճութեան օրէնքներու նկատմամբ ցոյց տուած անտարբերութիւնը» աչքի կը զարնեն: Վնասակար դեր ունեցած է նաև Սրբուհի Մայրապետի քեռորդի և քարտուղար Խաչիկ Քիւլանլեան, որ Որբանոցին փեսայանալով սկսած է հոն բնակիլ և բոլորովին ինքնազուլու և քմահաճ ընթացք մը բռնել Հաստատութեան մէջ: Ու մի քանի տարիէն հիմնովին կը խանդարի Որբանոցին ներքին կարգն ու սարքը և կը խախտի վարկը հանրութեան մօտ:

1899ին Որբանոցին մէջ կը տօնուի Հաստատութեան քսանհինգամեակը, օրուան Պատրիարքին նախագահութեան տակ: Ծառեր կը խօսուին հիմնադիր մայրապետին յիշատակը պանծացնող և այդ առթիւ ալ Տիար Գրիգոր Մարգարեան կը հրատարակէ վերև ակնարկուած Սրբուհի Մայրապետին համառօտ կենսագրութիւնը, որուն կցուած է նաև իր կտակագրին պատճէնը: Այս ամէնը պահ մը հանրութեան ուշադրութիւնը կը դարձնեն երբեմն այնքան սիրուած Հաստատութեան վրայ:

1896ի տխուր դէպքերու ատեն Որբանոցը տակաւին բաւական հմայք և բարոյական դիրք ունի: Խաղիւղի արհաւիրքի օրերուն 2—300 հոգի կը լեցուին Հաստատութեան շրջափակին մէջ, տպաւինելով անոր գթութեան յարկ մը և «Պէրաթլը» Հաստատութիւն մը ըլլալուն և կը մնան հոն 8 օրի չափ: Իրաւ ալ ոչ ոք կը համարձակի Որբանոցը կամ հոն պատսպարողները նեղելու:

Օրմանեանի պատրիարքութեան առաջին տարիներուն սակայն ալ Որբանոցին վիճակը անտանելի դարձած է: Կանոնաւոր տօմար և արձանագրութիւններ կը դադրին: Խնդրաւոր պաշտօնեաներ՝ որպիսին էր Ռէթէոս Թադէոսեան «Հայկաբանը»^(*) որ շատ կանուխէն Որբանոցին կրթական հոգը ստանձնած էր, կը թողուն կը հեռանան:

Որբերու թիւը կը պակսի, կրթականին հետ անոնց տըրուած խնամքը և սնունդը անբաւական չափի մը կ'իջնեն: Ներքին քայքայումին հետ նպաստներն ալ մեծապէս կը պակսին: Ի դուր «գանձանակձին» դռնէ դուր կը զարնէ և սրճարաններու առջև կը սըլքքտկայ. պարապ տեղը Երանուհի մայրապետ օրն ի բուն չուկան և տունները կը պտտկի նպաստի ակնկալութիւնով: Ակներև է որ Մայրապետը ինքն իր գլխուն ձգուած անկարող է այրելու կանգուն պահելու Սրբուհի Մայրապետին հիմնած գործը:

1898ին առաջին այցելութենէ մը յետոյ Օրմանեան Սրբաբաղան, Որբանոցի հին համակիրներէն, Աւանեսեան Ստեփան փաշայէ կը խնդրէ հոգատար և տեսակ մը խնամակալ ըլլալ Հաստատութեան: Միևնոյն ատեն ան կը ջանայ ծանօթ և ազդեցիկ Տիկիններ Որբանոցով հետաքրքրել և Տիկնանց խնամակալութիւն մը կազմել:

(*) «Պատուելիներէն» վարժապետ» եւ մինչեւ այս օրուան «ուսուցիչ» բարեշրջման գծին վրայ միջին դիւր մնն սա «հայկաբանները» որոնցմէ էր այս բարեմիտ ծերունին որ 43 տարի պաշտօնավարած է Որբանոցին մէջ:

Դիւրին է գուշակել Ստեփան բաշայի զգացումները: Ինք
որ առաջի օրէն տեսած էր Սրբուհի Մայրապետին անձին ու
ձեռնարկին ներկայացուցած կարելիութիւնները, ջանացած
էր զանոնք ազգին օգտին յատկացնել, ծրագրած էր Sœurs de
Charitéներու նման «Որբասէր Գոյերը»ու Միաբանութիւն
մը, հիմա երեսուն և տւելի տարիներու գործին քայքայումը
կը տեսնէր:

Գրեթէ տարի մը, ան երբեմնակի այցելած է Որբանոց,
նոթագրած և հրահանգներ ձգած է հոն՝ որոնք չեն գործադ-
րուած. յուսանաւ ան ալ լքած է իր աշխարհի սիրած Հաս-
տատութիւնը:

1902ին Որբանոցին վիճակը գայթակղութեան մը հա-
մեմատութիւնները առնել սկսած էր:

Միակ իրողութիւն մը բաւական է անոր նիւթական
և բարոյական ինկածութեան աստիճանը պատկերացնելու:
1902 Մայիս 10ին Օրմանեան Պատրիարք պաշտօն կուտայ
իր դիւանապետ Թեոֆան և Խաչատուրեան էֆէնտիններուն՝
իր անունով ձեռք առնելու Գալֆաեան Որբանոցի մատա-
կարարութիւնը: Այդ օրը մայրապետական մատանին, որ Սըր-
բուհի Մայրապետին անձնական մատանին է, և կտակով՝
Որբանոցի Մօր պաշտօնին նշանակ՝ անոնք յոյն սարաֆի մը
քով տոկոսով փոխ առնուած 5 ոսկիի փոխարէն իբր զրաւ
ձգուած կը գտնեն:

Բարթող էֆ. Թէլեան, որ անշուշտ գիտէր թէ արքուն-
ական տարեգրութիւններու մէջ իսկ մէկէ աւելի ան-
գամներ ձգնաժամերու միջոցին, արժէքաւոր թա-
գեր գրաւի դրուած են, սակայն բնականէն հեգնող
և ի հարկին կծու գիտողութիւններ ընելու ալ կա-
րող ով գիտէ ինչ բառերով ցնցած է Երանուհի Մայրը՝ որ
քիչ յետոյ կաթուածահար՝ կը զաղրի Որբանոցի վարչութեան
մէջ ձայն ունենալէ: Ան կը մեռնի 1902 Նոյ. 22ին և կը
թաղուի Խաչազարի գերեզմանատան մէջ:

Գալֆաեան Որբանոցը իր կեանքին նատիրին իջած էր:

1902 — 1919

ՔՐԻՍՏԻՆԷ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Այս թուականին Որբանոցին հաշուեկշիռը հեռեւեալն է.
Նիւթականին մէջ՝ խորխուր շէնք մը, գրեթէ անբնակելի և
պարապ, քանի մը որջացեալ պատասպարեալներ, պարտք 1000
ոսկի, վարկ՝ զեռօ: Գոյքի կողմը՝ կառավարական նպաստէն
զատ Երանուհի մայրապետի մահուամբ գանձելի 500 անգլ. ոս-
կիի ապահովագրին մը հեռապատկերը. միակ օգտակար կար-
գադրութիւնը որ ըրած ըլլայ Երանուհի մայրապետ և խոշոր
գրամագլուխ մը բարոյական... Սրբուհի մայրապետ Գալֆա-
եանի օրինակն ու յիշատակը:

Օրմանեան ու իր խորհրդականները Սրբուհի մայրապե-
տի գործին այս սնանկութեան առջև կրնային թոշկաւոր
անօրէն մը գտնել, հոգաբարձութիւն մը կազմել, և թողուլ
որ Որբանոցը ու է ազգային հաստատութեան մը կեանքը
ապրի, եթէ երբեք անիկա կարենար տեսել: Այսպէս չըրին
սակայն. անոնք ջանացին յարգել Սրբուհի մայրապետին
կտակը:

«Մասնաւորապէս սոյն կտակաւ կամիմ և խնդրեմ որ,

«1.—Որբանոցս երբեք ուրիշ ու է Հայ Ազգ. Հաստա-
տութեան հետ չը միացուի, այլ և միշտ անկախ մնայ և
ինքնուրոյն կառավարուի հաստատեալ կանոնաց համեմատ:

«2.—Որբանոցիս վարչութիւնը միշտ Որբասէր Ընկերուհի-
եաց ձեռքը մնայ, և Մայր որբոց միշտ անոնց մէջէն ընտ-
րուի»:

Այսպէս գրած էր բարեբարուհին: Եւ իրաւ ալ Օրմանե-
ան բախտը ունեցաւ Նիւթականէն առաջ բարոյական կա-
րեւոր ուժեր գտնելու Որբանոցին ի սպաս:

Քրիստինէ Փափազեան 1848ին ծնած, Էտիրնեցի պա-
տուաւոր ընտանիքի մը զաւակն էր, քորը՝ ծանօթ փաստա-

բան Ռուբեն էֆ. Փափազեանի: Ան ալ մայրապետ էր Սըրբուհի Գալֆաեանին պէս: Իր երիտասարդութեան բաւական տարիներ ուսուցչուհի ըլլալէ յետոյ, ով գիտէ ի՛նչ պարագաներու բերմամբ՝ քոչ առած է: Թէև հիմնադիրէն նուազ կորովի և գործունեայ, բայց անոր չափ զգայուն և անձնուէր, հակառակ իր ընտանիքին կամքին, տասը տարիէ ի վեր կ'աշխատէր Եֆտի-Գուլէի Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ իբր հիւանդապահուհի:

Երանուհի մայրապետին կաթուածահար ըլլալէն քիչ յետոյ, 13 Սեպտ. 1902, Քրիստինէ մայրապետ տեղակալ կը կարգուի Որբանոցին:

Քրիստինէ մայրապետ Խառզիւղ փոխադրուելուն պէս իր մօտ կը կանչէ Աղաւնի և Մարիամ Քէօսէեան, արաբկիրցի երկու երիտասարդ, ժիր և անձնուէր քոյրերը՝ որոնց մօտեմացած էր, և որոնք իր նկարագիրէն ալ ազդուելով՝ իր օրինակին հետեւելու փափաքող էին:

Երանուհի մայրապետի մահուընէն անմիջապէս վերջ, 1902 Դեկտ. 2ին Օրմանեան Պատրիարք, կոնդակով մը Քրիստինէ մայրապետ Փափազեան Մայր կը կարգէ Որբանոցին և Քէօսէեան քոյրերը անոր օգնական: Եւ այս երեքը, որոնք մի քանի ամիս առաջ զրեթէ զոյութիւնն իսկ չէին գիտեր Գալֆաեան Որբանոցին, այնպէս մը կը կապուին անոր, ա՛յնքան կը նոյնացնեն ինքզինքնին անոր հետ և կ'իւրացընեն հիմնադիրին ոգին՝ որ կարծես երկար ատեն Սըրբուհի մայրապետին աշխատակից և ձեռնասուն, անոր երազած «Որբասէր Քոյրեր»ը եղած ըլլային: Այս անգամ Սըրբուհի մայրապետին հիմնած Որբանոցին նիւթալան քայքայումը կարծես պատճառը կ'ըլլայ անոր բարոյական հիմնարկութեան, Գալֆաեան Ուխտի Քոյրերուն սկզբնաւորման:

Օրմանեան Պատրիարք նոյն կոնդակով Տիկնանց Խնամակալութեան մը կը յանձնէ Որբանոցը վերականգնելու և նորընծայ վարիչ Քոյրերուն վրայ հսկելու գործը:

Խնամակալուհիները զլիաւորորար, Տիկնայք Իսկուհի Փափազեան, Էլիզա Տէր-Յարութիւնեան, Սըրբուհի Կ. Գալֆաեան և Վասիլուհի Գարակէօզեան, միշտ իրենց խորհրդակից ունենալով Թէյեան Բարթող Էֆէնտին, իրենց հասկցած ձեւով գործի կը ձեռնարկեն:

Այս Տիկնաները, հակառակ իրենց հասուն տարիքին, քանի մը տարիներ անձամբ հանգանակութիւններու կը պտըտին: Այս ձեռնարկը անմիջական նպաստներ ապահովելէ զատ, ժողովուրդին մօտ մէկ անգամէն Գալֆաեան Որբանոցին և անոր հետ նոյնացած «Մայրապետ»ին վարկը շտկելու և բարձրացնելու կը ծառայէ:

Այս Խնամակալութիւնը, թէև ատեն ատեն օժանդակ անդամուհիներ ունեցած է, բայց տասներկու և աւելի տարիներ նոյնը կը մնայ:

Այժմ չորս խնամակալուհիներէն երեքը արդէն մեռած են, իսկ Տիկին Վ. Գարակէօզեան կը մնայ անուանապէս միայն խնամակալուհի Որբանոցին:

Այդ առաջին տասներեակ մը տարիները սակայն շատ բեղուն են Որբանոցի պատմութեան մէջ:

1903ին Յովհ. էֆ. Պառաւեան Խնամակալութեան կարգադրութեամբ, Երանուհի Մայրապետի ապահովագրութեան զրամը, 550 ոսկի, պատուաւոր հաշուեյարդարութեամբ մը ամբողջովին հին պարտքերու կը յատկացնէ, 30ի մօտ պահանջատէրերու 1000 ոսկիէ աւելի պահանջքին դէմ բաժնելով:

1904ին կը ձեռնարկուի Որբանոցի չէնքին նորոգութեան: Ճարտարապետ Ստեփան էֆ. Համամձեան անձնուիրաբար, խորհրդակից ունենալով Տեարք Եղիա Շահպազ և Եղուարդ Գարակէօզեան, հանգանակուած 1200 ոսկիի մօտ գումար մը ծախսելով՝ բնակելի կը դարձնէ գրէթէ 150 տարուան այս չէնքը և յարկ մըն ալ կ'աւելցնէ: Կը նորոգուի նաև մատուոցը:

Նոյն տարին, Հաստատութեան տարեդարձին օրը, երբ սովորութիւն էր որ օրուան Պատրիարքը Խազդուղի եկեղեցին պատարագէր և Որբանոցը այցելէր, Օրմանեան Սըրբազան՝ կրօնական յատուկ արարողութիւնով՝ կը հաստատէ Քրիստինէ Մօր Մայրապետութիւնը և իբր Գալֆեան Ուխտի Քոյր, քօղ կուտայ Քէօսէեան քոյրերուն, Որբանոցի մատրան մէջ խկ, որ դեռ օծուած չըլլալով՝ իբրեւ պարզ աղօթատեղի մը միայն կը մնար:

Նոյն տարին զարոցական կարգուսարքը կը վերսկսի և իբր դաստիարակ պաշտօնի կը կանչուի Տիար Հմայեակ Շիշմանեան, որ մինչև իր մահը, ներկայ տարուան սկիզբները, Որբանոցին ուսուցչապետութիւնը կը վարէ գնահատելի նուիրումով մը և արգիւնաւորապէս:

Որբուհիներու թիւը հետզհետէ աւելնալով՝ կը բարձրանայ մինչև 50—55ի, որ այս շրջանի տարիներու միջինը կրնայ նկատուիլ:

1906ին Որբանոցը բաւական բարգաւաճ վիճակ մը առած է: Քրիստինէ Մայրապետ կրնայ իր Երուսաղէմ երթալու ուխտը կատարել: Երկու ամիս բացակայելէ յետոյ՝ ան կը վերադառնայ և բոլորովին կը նուիրուի իր գործին:

Նոյն տարին կրկին Օրմանեան Սրբազանէ օրհնութեամբ՝ Քոյր կ'անուանուի Օր. Նեվրիկ Բասմանեան, Որբանոցին մէջ մեծցած աղջիկ մը:

Ակներև է որ Օրմանեան Սրբազան ալ Շահնազարեանցի, Վարժապետեանի և ուրիշներու նման կը խորհէր որ Որբանոցին նման Հաստատութեան մը համար խիստ օգտակար էր ուխտեալ Քոյրերու մարմինի մը գոյութիւնը:

Կասկած չիկայ թէ այսօրինակ Միարանութիւններ, հիմնուած զուտ մարդասիրական սկզբունքներու վրայ, կրնան շատ բարերար և ազնուացնող դեր կատարել իրենց շուրջ: Մեր մէջ, առաւելապէս, այսպիսի Հաստատութիւն մը, հեռու մոլեռանդ հակամիտութիւններէ, դժուար չէր գուշակել

թէ գերազանցօրէն ընդունակ պիտի կրնար դառնալ՝ ծառայելու իր բարձր կոչումին:

Ըլլա՛յ այս տեսակէտով, ըլլա՛յ Որբանոցի անկումի օրերուն իր ըրած հեռատես կարգադրութիւններուն համար, Օրմանեան Պատրիարք Որբանոցի պատմութեան մէջ շատ նշանակելի տեղ մը ունի:

1908ին Սահմանադրութեան հռչակումին հետ Որբանոցին պիւտճէն ցնցում մը կ'ունենայ: Կայսերական անձնական գանձէն տրուած հացի և միսի նպաստը, որ եկամուտին գրեթէ քառորդը կը ներկայացնէր, յանկարծ կը դադրի: Երեք տարի յետոյ միայն, կատարուած դիմումներուն վրայ, կառավարութիւնը Որբանոցին կը յատկացնէ ամսական 1500 դրշ.ի նպաստ մը, որը նոյնպէս կը դադրի 1922ին:

1910ին Քրիստինէ Մայրապետ կ'ուղեւորի Եգիպտոս և կը յաջողի 400 ոսկիի չափ գումար մը հանգանակել իր Հաստատութեան ի նպաստ:

1913ին Որբանոցը մտերմիկ չըջանակի մը մէջ կը տօնէ Քրիստինէ Մօր և Խնամակալութեան տասնամեակը:

Վեհափառ Կաթողիկոսը այս առթիւ օրհնութեան կոնգակներ կ'ուղղէ երկուքին զատ զատ. և գումար մըն ալ ի նպաստ Որբանոցին:

Այս տասը տարիներու ընթացքին Հաստատութիւնը շարունակաբար 50—55 որբ պատսպարելով հանդերձ՝ կրցած է գրեթէ ամէն տարի իր մատակարարութենէն բան մը աւելցնել և պատերազսի նախօրեակին 2500 ոսկիի մօտ պահեստի գումար մը կ'ունենայ մէկ կողմ գրուած:

Այս գումարէն զատ, Խնամակալութիւնը գանձած էր 1000 ոսկի՝ Որբանոցին կից Ուսումնարանի մը շինութեան համար: Այս գումարը նուիրած էին հանդուցեայ Գրիգոր Ներսէսեանի աղջիկները, Տիկնայք Ճանըմեան, Բօթթօբօբօֆ, Րէիզեան և Պաղտատեան: Նոյն նպատակին համար

Տեար Մեհրուժան Բարադաման ալ 1000 լիրա կտակած էր:

Որբանոցին կից կը թարան մը շինելու ծրագիրը, որ կարեւոր պէտքի մը զոհացում պիտի տար, իրագործուելու մօտ էր: Դէպ ի այդ՝ կարեւոր քայլ մըն ալ կ'առնուէի: Որբանոցին կից 2500 քառ. մէթր տարածութիւն ունեցող հող մը, որ Երամեան գերդաստանին կը պատկանէր, Աբրահամ բաշայի կարգադրութիւնով իբր նուէր կ'արձանագրուէի Որբանոցին անուան: Բարոյական անուններու վրայ կալուած կարենալ արձանագրելու օրէնքը դեռ նոր հրատարակուած էր և Որբանոցը Ազգ. Հաստատութիւններու կարգին, այս առթիւ առաջիններէն կ'ըլլայ օգտուող նոր օրէնքէն:

Եւ ահա 1914ին ծայր կուտայ մեծ պատերազմը, որ վեր ի վայր կը չըլէ ինամակալութեան ծրագիրները: Այդ օրերուն նոյն իսկ գրամ ի ձեռին կեանքի անհրաժեշտ պիտոյքներ գնելու դժուարութիւն ունեցողները կրնան գուշակել, հաստատ եկամուտէ զուրկ այսպիսի Հաստատութեան մը գլխի գտնուողներուն կրամ դժուարութիւնները:

Հակառակ ամէն խնայողութեան և ամերիկեան բացառիկ նպաստներու, 1914—1918 հինգ տարիներու շրջանը կը փակուի կարեւոր բացով մը, որ պահեստի գումարին կէսը կը տանի: Մնացեալն ալ՝ արժէթուղթ և թղթագրամ՝ հետզհետէ չքանալու դատապարտուած էր:

Սակայն Որբանոցին վարկը անխախտ կը մնար և աւելի բարձրացած: Արդարեւ 1917էն սկսեալ Ամերիկեան Պօթ Ընկերութիւնը իր քանի ուրիշ թաղերու հետ, իրապիւր մէջ ալ ամէնազգի չքաւորներու ի նպաստ ձրի խոհանոց մը կը կազմակերպէ: Պայպըլ Հաուզ, առաջի օրէն իսկ, այդ գերազանցապէս մարդասիրական գործին հողը կը վստահի Գալֆանի Բոյրերուն: Երկու տարուան ընթացքին Որբանոցի խոհանոցէն շուրջ 700 հոգիի, 137 անգամ, կը թիւով 100.000 բաժին կերակուր կը տրուի աղքատներու: Խղճմը

տօրէն կատարուած այս գործին համար Մր. Բիթ յատուկ գնահատական մը ուղղած է Որբանոցի Մօր և Բոյրերուն:

Պատերազմին յաջորդող տարիներուն՝ տարադրութեան բեկորներուն Պոլիս թափուիլը՝ Որբանոցին համար գործունէութեան նոր շրջան մը կը բանայ:

Պատերազմի նախընթաց տարին իսկ Եէտի-Գուլէի Հիւանդանոցէն անջատուելով Օրթագիւղ փոխադրուած որբանոցէն զատ Պոլսոյ մէջ միակ արդէն գոյութիւն ունեցող աղջըկանց Որբանոցը՝ Գալֆանը՝ ամէնէն առաջ և շուտով կը լեցուի նոր սանուհիներով: Անոնց թիւը 40-50էն կը բարձրանայ 90ի, ինչ որ այն ատենուան շէնքին համար բացարձակ խճողում կը նշանակէր: Սակայն գլխաւորաբար Ամերիկեան Նպաստամատոյցի օժանդակութիւնը, Ազգ. Ինամատարութեան խողովակէն անցնելով, նոր կեանք և բարօրութիւն մը կը բերէ Որբանոցին:

Իր օրերը Պոլսէն Յունաստան փոխադրելէ յետոյ ալ Ամերիկեան Նպաստամատոյց Մարմինը, գնահատելով Գալֆանի Որբանոցի գործը, Հաստատութեան սնտուկին յատկացուցած է ամսական 250 լիրայի նպաստ մը՝ որ կանոնաւորաբար կը վճարուի մինչև այսօր:

Աշխատանքի այս շրջանին, 1919 Յուլիս 12ին, 71 տարեկան կը մեռնի Քրիստինէ մայրապետ, 17 տարի պաշտօնավարելէ վերջ, և իր մարմինը կ'ամփոփուի Որբանոցի մատրան պարտէզին մէջ: Քրիստինէ մօր պաշտօնավարութիւնը սրոյ հետք մը ձգած է Որբանոցին պատմութեան մէջ: Անոր հեզ և անձնուէր բնաւորութիւնը և իսկապէս բարի նկարագիրը խորապէս ազգած ըլլալ կը թուին իր շուրջիններուն վրայ:

Եթէ 1902ին կազմուած Տիկնանց Ինամակալութիւնը Հաստատութեան նիւթական վերականգնումին պատճառը եղած է, Քրիստինէ մայրապետ ալ Որբանոցին մաքուր և

ընտանեկան ուղիին ներշնչողն է, և հիմնադիրին երազած Միաբանութեան իբր գլուխ, իր աշխատակից Գալֆաեան Ուխտի Քոյրերուն նուիրման և համերաշխ գործակցութեան ուսուցիչը եղած է:

1919 — 1926

ԱՂԱԽՆԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ ՔԷՕՍԷԿԱՆ

Քոյր Աղաւնի Քէօսէեան, երեքը արդէն հոն պաշտօնավարող Քոյրերուն, որ մէկ երկու տարիէ ի վեր, Քրիստինէ Մօր հիւանդութեան բերմամբ գործնականապէս Որբանոցը կը վարէր՝ հիմա Հաստատութեան Մայր կը նշանակուի:

Այս անգամ նոր մայրապետը իր վրայ կը միացնէ նաև նոր աստիճան մը եկեղեցական՝ և պատիւ մը: Անիկա մայրապետ և սարկաւազուհի ալ է միանգամայն: Արդարև 1918ին Տեառնընդառաջի տօնին, օրուան տխուրօտով՝ Կաթողիկոսական Փոխանորդ Ճէվահիրճեան Գաբրիէլ Արքեպիսկոպոս՝ գնահատելու և քաջալերելու համար Գալֆաեան Քոյրերու կատարած գործը՝ իբր մատուռ կ'օծէ Որբանոցին աղօթարանը, արտօնելով որ հոն պատարագ մատուցուի, և սարկաւազութեան աստիճան կուտայ Որբանոցի մօր և երեք Քոյրերուն(*):

(*) Ճէվահիրճեան Սրբազան կը թուի ներշնչուած ըլլալ Թիֆլիզի մէջ գոյութիւն ունեցող հայ «Կուսանոց»էն:

Ասիկայ 40—50 տարիէ ի վեր հաստատուած՝ հայ աղջիկներու եւ կիներու համար տեսակ մը maison de retraite է, ուր ընդունուելու համար իւրաքանչիւր միաբանուհի 5000 ոսկի ռուպլի պէտք է տանի իր հետ եւ ուխտէ այլեւս Կուսանոցէն դուրս չելլել եւ չամուսնանալ:

Անոնք ալ ունին իրենց հաստատութեան մէջ եկեղեցի մը որուն սպասաւորելու արտօնութիւն տրուած է իրենց սարկաւազութեան աս-

Այս գնահատականը, իր հնաւանդ բարեպաշտիկ ըմբռնումով, և Որբանոցին յատուկ մատուցի մը տէր դարձած ըլլալու ուրախութիւնը, հոն աշխատող հաւատաւոր հոգիներուն համար իրենց որոշ օգտակարութիւնն ունեցած են, և պատուական շաղախի մը պէս զանոնք իրարու և իրենց նուիրուած գործին կապելու ծառայած են:

Աւելի վերջ՝ 1923ին՝ Որբանոցի նորոգութեան առթիւ՝ Աղաւնի և Մարիամ Քէօսէեան Քոյրերը իրենց հօրենական դրամէն՝ հազար ոսկիէ աւելի յատկացնելով՝ նորոգել և մի քիչ ընդարձակել կուտան Որբանոցին այս մատուռը:

Արդիւնքէն դատելով, Գալֆաեան Որբանոցին չուրջ հետզհետէ Մայրապետական Միութիւն մը կազմելու համար տրուած ջանքերը, պէտք է խոստովանիլ, ցարդ լաւագոյն արդիւնքը տուած են:

Աղաւնի Մայրապետ Քէօսէեան և իր ժիր օրինակին աշակերտող չորս քոյրերը այսօր գործնականապէս կը վարեն այս կոկիկ հաստատութիւնը, հազիւ երբեմն պէտք ունենալով իրենց Հաստատութեան համակիր բարեկամներու խորհուրդին և գործակցութեան, մասնաւորաբար, Սրբուհի Մայրապետի կտակին տրամադրութեան համաձայն, անոնց վստահուած ըլլալով Որբանոցի գոյքին պահպանութեան և նիւթականին վերին հսկողութեան հոգը:

Արդարև Օրմանեան Պատրիարքին ընտրած Տիկնանց Խնամակալութիւնը 1920ին, իր ընտրուելէն 13 տարի վերջ, իր գոյութեան վերջին նշանը տալէ յետոյ ալ կը դադրի գոյութիւն ունենալէ,

տիճանով՝ առանց սակայն վերաբերում կատարելու իրաւունք ունենալու:

Պատերազմէն առաջ մօտաւորապէս 50 կիներ կ'ապրէին հոն: Այդ հաստատութիւնը սակայն ո եւ է բարեգործական նպատակի չի ծառայեր:

Այդ տարին անոնք կը հրատարակեն վեցամիայ տեղեկատուութիւն մը (1914—1919) և վերադառնալով պատերազմի նախօրեակին Որբանոցը ընդարձակելու ծրագրին և խոստման, կոչ մը կ'ընեն այդ նպատակաւ իրենց բացած Շինութեան Ֆօնտին ի նպաստ:

Հակառակ Որբանոցին պահեստի և շինութեան գումարներուն համաշխարհային տագնապին բերմամբ չքանալուն, և հակառակ Հայ Առևտրական Դրամատան ձախորդութենէն յառաջ եկած վնասին(*), Որբանոցին վերին խնամքը ստանձնողները կը յաջողին 16,000 թրք. լիրայի (օրուան արժէքով 2000 լիրա ոսկեղրամ) գումար մը հաւաքել և յատկացնել շինութեան գործին:

1923ին ամառը Որբանոցը առժամաբար կը փոխադրուի Խասդիւղ մօտակայ տուն մը և ճարտարապետ Տեար Սիմօն Մելքոնեան անձնուիրարար, իրեն գործակից ունենալով Տեարք Ստեփան Թեղեան և Արամ Գարակէօզեան, կը ձեռնարկէ շէնքին նորոգութեան:

Հիմնական նորոգութենէ մը դատ, քարաշէն կարեւոր յաւելումներով շէնքը կ'ընդարձակուի, բոլորովին կը ձեւափոխուի և երկտրական լոյսի զետեղումով ալ անիկա արգիւկան Որբանոց — Ուսումնարանի մը յարմար շէնքի մը կը վերածուի:

Նիւթականէն յետոյ, յաջորդ տարին ալ Հանրապետական կառավարութեան նոր օրէնքներուն համաձայն,

(*) Տեար Սուքիասեանի ատենապետած Տնտեսական Խորհուրդին մէկ 2ըջաբերականին հետեւանք տալով, Որբանոցը, իբր Ազգ. Հաստատութիւն, Առեւտր. Դրամատան մօտ կը պահէր իր պահեստին: Նոյն դրամատան սնանկութենէն յառաջ եկած վնասը 3200 թրք. լիրան՝ ինքնաբերաբար, ինչպէս նաեւ կանխապէս ալ 1000 լիրա, ընդամէնը 4200 ոսկի, Շինութեան Ֆօնտին նուիրած է Տեար Արշակ Գարակէօզեան, Նիւթօրը:

հաստատութիւնը իբր Որբանոց—նախակրթարան կը վաւերացուի Գալֆահեան Ուխտի Քոյրերու անունին տրուած արտօնագրով մը:

Այսպէս, 1866ին Սրբուհի Մայրապետի հիմնած գործը, սկսելով Սանտալճի փողոց իր բնակարան—արհեստանոցին մէջ ժողովուած երկոտասանեակ մը միմեկեկներու վրայ նստած որբուկներէ, 1926ին, 60 տարի յետոյ, կը գտնենք, տակաւին կանգուն, ծաղկած, նիւթապէս բարգաւաճ, բարոյապէս ալ հիմնադրին յայտնած փափաքին համաձայն Որբանոցին նուիրուած Քոյրերու խնամքին տակ, 80—85 սանուհիներու զուարթ կենսունակութիւնով չէնչող Հաստատութեան մը վերածուած:

Անհատական և հասարակական քանի՜ ձեռնարկներ այդ վաթսուէ տարիներու շրջանին, Պոլսահայ համայնքին մէջ եկեր ու գացեր են, առաւել կամ նուազ չափով օգտակար ըլլալով հասարակութեան. և ինչո՞ւ համար այս համայնքը, Սրբուհի Մայրապետի, յուզման վայրկեանի մը մէջ հիմնած այս Հաստատութիւնը կրցեր է ապրիլ, իր պատկերով համայնքին մէկ պէտքը լրացնելով և մինչև այսօր ալ անոր վստահութիւնը անխախտ պահելով իր վրայ:

Ընկերաբաններու և բարոյագէտներու կը մնայ վերլուծել ատիկա: Ամէն պարագայի տակ, թէ՛ գործին շուրջ աշխատողները և թէ՛ Հայ հասարակութիւնը շնորհաւորելի են ձեռք բերուած արդիւնքին համար:

30 Յունիս 1926, Խասդիւղ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ԳԱԼՖԱԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ՔՈՅՐԵՐԸ

Ահաւասիկ այս թուականին Որբանոցին նուիրուած Գոյ-
րերու անուաները և Որբանոցին մէջ իրենց ստանձնած պաշ-
տօնը .

ՄԱՅՐ ԱՂԱԻՆԻ ՔԵՕՍԷԵԱՆ	Մայր Որբանոցին , Առաքիկոցի
ՔՈՅՐ ՄԱՐԻԱՄ	» Հաշուակալ և ֆարսուղ . »
» ՆԵՎՐԻԿ ԲԱՍՄԱՆԵԱՆ ,	Հիւանդապահ , Ստեղծանցի
» ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ,	Ուսուցիչ , Խաղաղացի
» ԶԱՐՄՈՒՀԻ ՏԷՐ ԵՂԻՍԷԱՆ ,	Ուս. Զեռագործի , Դերձանցի

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՅԻՆ ԱՐԴԻ ՇԷՆՔԸ

Սանտալճի փողոց Սրբուհի Մայրապետի սեփական տու-
նը , որ հինգ տարիի չափ իբր Որբանոց ծառայած է , այժմ
գոյութիւն չունի . կը մնայ միայն գետինը , իբր Որբանոցին
սեփականութիւն :

Որբանոցին հիմակուան շէնքը , Խաղաղի Հայոց եկե-
ղեցիին ետին և աւելի բարձր գիւղի մը վրայ , ընդամէնը
420 քառակուսի մէթրի վրայ շինուած եռաշարկ տախտակէ
շէնք մ'է , որուն մէկ թեւը քարաշէն՝ կը պարունակէ
խոհանոց , բաղնիք , մահան , լուացարան , ճամիչները և քանի
մը սենեակ : Շէնքը ելեկտրական լոյսով օժտուած է : Տէր-
քօսի ջուրէ և հնօրեայ խոշոր ջրամբարներէ զատ , ¹/₈ մա-
սուրա հոսուն ջուրի աղբիւր մը ունի :

Շէնքին կից կայ նաև ձմեռուան համար ծածկուած
խաղավայր մը (préau couvert) :

Մատուռը հին ձիթենիի մը շուքին տակ՝ ծաղկանոցով մը շրջապատուած 60 քառակուսի մէթր մեծութիւն ունեցող քարաշէն պարզ այլ վայելուչ չէնք մըն է :

Որբանոցը շրջապատող հողերուն ընդհանուր տարածութիւնը 5000 քառակուսի մէթրէն աւելի է , որուն մեծ մասը քանջարանոցի վերածուած է :

Երեք կովու համար գոմ մը՝ երեք սենեակով , յարդանոց , հաւնոց կը լրացնեն կալուածին ամբողջութիւնը :

ՍԱՆՈՒՀԻՆԵՐԸ

Սկզբնաբար Սրբուհի Մայրապետի իր տան մէջ պատըսպարած որբուհիներու թիւ նշանակուած է 17, և 1866է մինչև 1877, 102 անուաններ արձանագրուած կը գտնենք , ինչ որ միջին հաշուով մէկ անգամուան համար 25 հատէ աւելի չի նշանակեր :

1877է յետոյ կանոնաւոր արձանագրութիւններ կը պակսին , կամ կորսուած են մինչև 1903 :

1903—1926 Որբանոց ընդունուած են 475 սանուհիներ , որոնցմէ 42ը ամուսնացած են դեռ Հաստատութենէն չի բաժնուած , 3ը մայրապետական քող առած են , և 35ը ուղղակի որբանոցէն մեկնած են իբր վարժուհի կամ մանկապարտիզպանուհի պաշտօնավարելու համար : 32 հատ ալ , Ազգ . Խնամատարութեան պաշտպանեալներէն , նոյն վարչութեան կարգադրութիւնով 1922ին ձմեռը խումբով՝ Յունաստան փութագրուած են հոն Ամերիկեան որբանոցներուն մէջ տեղաւորուելու համար :

1877—1903 շրջանին համար ալ եթէ հաւանական 300 սանուհի նշանակենք , սա 60 տարիներու ընթացքին Գալ-

ֆաեան Որբանոցը , գոնէ 900 որբուհիներու իւրաքանչիւրին միջին հաշուով գոնէ 3 տարուան համար ապաստանարան մը եղած է :

Պատերազմի առաջին շրջաններուն որբուհիներու կարեւոր մէկ մասը , Խղնիմիտի շրջակայ գիւղացիներու զաւակներ էին : Ճիշդ է որ այդ թուականներուն ալ Որբանոցը նոյն գիւղերէն բաւական քանակով ուտեստեղէն նպաստ կ'ըստանար :

Ընդհանուր Պատերազմէն ասդին՝ սանուհիներու մեծ մասը Անատոլի զանազան կողմերէն եկած ընտանիքներու զաւակ են :

1926 Յունիս ամսուն , Հաստատութեան 60րդ տարեշրջանին կիսուն Որբանոցը ունի արձանագրուած ընդամէնը 85 հատ սանուհի , որոնցմէ 30ը թոշակաւոր ըլլալով՝ միջին հաշուով իւրաքանչիւրը ամսական 9 ոսկի կը վճարէ :

Ծնողազրկութեան տեսակէտով անոնք սապէս կը դասաւորուին .

49ը բոլորովին որբ են

29ը հայրերին կորսնցուցած են

4ը մայր չունին

Իսկ 3ը ծնողք ունին և թոշակ կը վճարեն :

Ահաւասիկ նոյն սանուհիները իրենց տարիքին համեմատ խմբաւորուած .

5— 8	տարեկան	19
9— 12	»	35
13—15	»	18
15 էն վեր		13
Ընդհանուր գումար		85

ՈՐԲԱՆՈՅԸ ԻՐՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Որբանոցը կրթական Տեսչութեան մօտ նշանակուած է նաև իբր Մանկապարտէզ և Տարրական Նախակրթարան:

Ահաւասիկ կարգերու բաժանումը և անոնց աշակերտներուն թիւը 1926 Յունիսի մէջ.

Մանկապարտէզ	Ա.	12	}	կարգ մը դասերու համար սոյն երեք կարգերը մէկ դասարան կը կազմեն
»	Բ.	18		
Տարրական	Ա.	18		
»	Բ.	19		
Միջին	Ա.	6	}	
»	Բ.	6		
և Բարձրագոյն		3		

82

Սանուհիք, միայն առաւօտները դասախօսութիւն կ'ուներնան, իսկ Մանկապարտէզի փոքրիկներէն զատ բոլոր միւսները կէս օրէ յետոյ կը զբաղին տնական և կամ ձեռագործի և կարուճեւի աշխատութիւններով:

Ահաւասիկ Որբանոցին ուսուցչական կազմը.

ՏԵՍՐ ԼԵՒՈՆ ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ Պատ. Տնօրէն և ուսուցիչ
Հայ. Թուաք. Իրագ. և Ֆրանս. ի
Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԵՊՍ. ՆԱՐՈՅԵԱՆ Կոմիտէի և Բարոյագիտութիւն
ԶԷՔԷՐԵԱ ԷՖ. Թրք. և Թրք. Պատմ. Աշխատիչ.
ՔՈՅՐ ԱՐՈՒՍԵԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ Հայ. Իրագ. և Ֆրանս. ի
ՔՈՅՐ ԶԱՐՄՈՒՀԻ Տ. ԵՂԻՍԷԱՆ Թուաք. Ձեռագործ
ՕՐ. ՎԵՐԳԻՆ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ Մանկապարտէզի ուսուցչուհի
ՕՐ. ՍԻՐԱՆՈՅԸ ԿՐԻԿԵԱՆ Օգ. »
ՕՐ. ՄԱԳԹԱՂԻՆԷ Տ. ԵՂԻՍԷԱՆ Աշխատիչ. Պատմ.
Y. W. C. A. ի կողմանէ արամադրուած է մարմնամարզի ուսուցիչ՝ ՕՐԻՈՐԴ ԱՆԺԷԼ ԳԱՎԱՅԵԱՆ:

ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ

Ստորեւ կուտանք Որբանոցի պատմութեան երեք կարեւոր հանգրուաններուն՝ հիմնարկութեան, վերածնութեան և 59րդ տարիներու մատակարարութեան հաշիւները՝ քաղուած հաստատութեան տոմարներէն:

ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՀԻՄՆՈՒԱԾ ՏԱՐՈՒԱՆ

1886Ի ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՇԻԲ

Ահաւասիկ Հաստատութեան 1866 տարուան մատակարարութեան հաշիւը, քաղուած արգէն իսկ այն թուականին կանոնաւորաբար գրուած տոմարներէն:

ՀԱՍՈՅԹ

ՄԻԱՄԵԱՅ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս.

ՈՐ Ի ԽԱՍԳԻՒՂ, 1 ՅՆՎՐ.

ՈՍԿԻՆ 100 ԷՆ			
1866			
Յուլի. 1/31/12	Որբանոցիս բացման ասեմ պաս- րաս	18000	—
	Ոսկեքիլ բանուածներէ	22736	—
	Թելքէյներու փառոյճէքէ	3685	—
	Ի նպաստ Հաստատութեանս եկա- մուս առնելու համար բաց- ուած հանգանակութեան	9440	25
	Մասնաւորաց նուիրատուութն.	1794	—
	Ամսական	210	—
	Զանազան	4535	25
		<u>58400</u>	<u>50</u>

Ինչպէս կ'երեւի այդ առաջին տարին Սրբունի մայրապետի զխաւոր
հասոյթը, 404 լիւրայի ընդհանուր մուտքի վրայ 264 լիւրան՝ իր արդէն
առնեցած ձեռագործի աշխատանոցին արդիւնքէն է: Այդ առաջին տարին իսկ

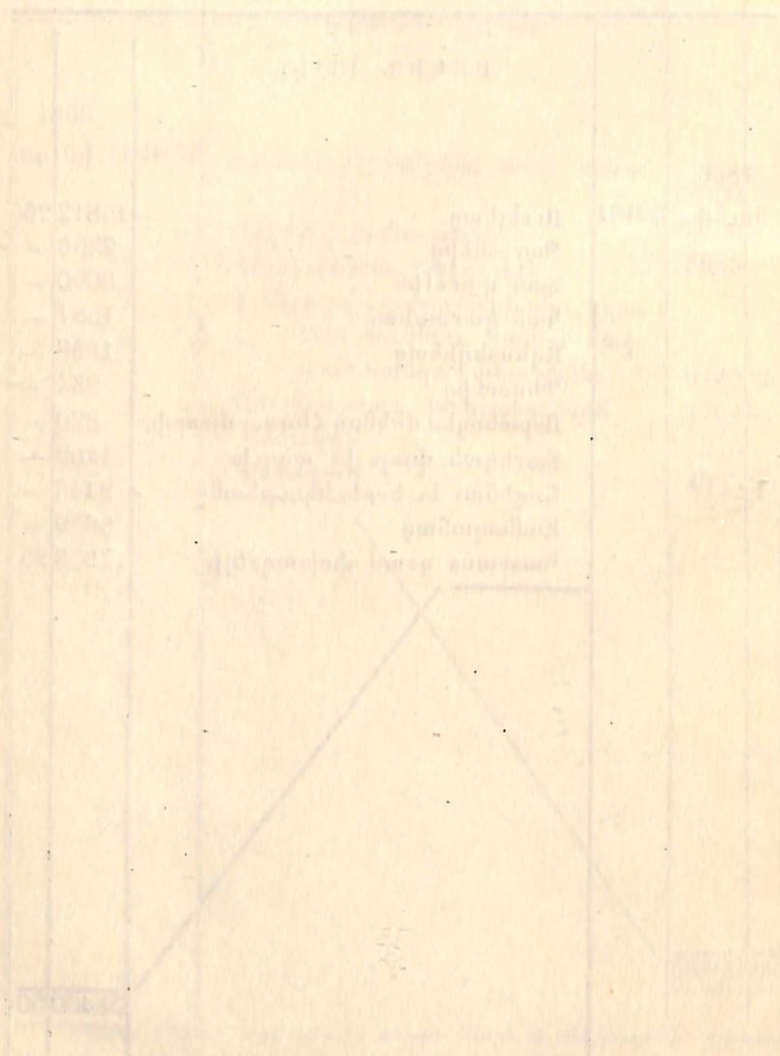
ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ԱՂԶԿԱՆՅ ՈՐԲԱՆՈՅԻ

1866 — 31 ԴԵԿՏ. 1866

ԾԱԽՔ

ՈՍԿԻՆ 100 ԷՆ			
1866			
Յուլի. 1/31/12	Ոսկեքիլ	16812	25
	Պատահեց	2350	—
	Տան վարձիք	3000	—
	Կան կարասեաց	1581	—
	Զգեսեղինաց	1898	—
	Դեղորեկ	634	—
	Որբանոցէս մեկնող Հետու մլրաթի.	820	—
	Տարեկան փայտ եւ ածուխ	1960	—
	Շոգեմալ եւ երթեկութեանց	2448	—
	Զանազանաց	8959	—
	Պատաստ դրամ փոխադրելի	17938	25
		<u>58400</u>	<u>50</u>

հաշուագէտ կինը կրցեր է գրեթէ առանց բացի զոցել իր պիւտճէն: Աւելորդ
է յիշեցնել այդ թուականին 17—20 փոքր որբուհիներ միայն ընդունած
էր իր տունը:

ՈՐԲԱՆՑԻՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԵԱՆ Ա. ՏԱՐԵՇՐԶԱՆԻ

1904Ի ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՇԻԻԸ

ՈՐԲԱՆՈՑԻ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԵԱՆ
Մ Ո Ւ Տ Ք 1 Յնվր. 1904—31 Դեկտ. 1904ի ՄԱՏԱ

	Լ.Օ.ՈՍԿ.	
Զանազան դրմկն. նուէրներ	311	38
Կալսերկն. նպաստին արժեքը	200	—
Թոշակէ մուսք	72	62
Բաժանորդագրութիւն	66	45
Նիւթական նուէրներ	66	70
«Խոնք եւ Յուշ»ի վանառումք	16	62
Գանձուած տոկոս	46	59
Կալուածական վարձք	47	40
	827	76

(Տարեկան միջին 45 Սանուի)

Խնամակալութիւնը նոյն տարւոյն ընթացքին կատարած է նաեւ Որբա

1904ի ՇԻՆՈՒ

1903 եւ 1904 տարիներու ընթացքին	Լ. Օ.
հաւաքուած դրամ	1226.86
	<u>1226.86</u>

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐՈՒԱՆ
ԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՇՅԻԸ

Ե Լ Ք

	Լ.Օ.ՈՍԿ.	
Ուսես եւ վառելանիւք	376	97
Հանդերձեղէն	87	77
Կարասի եւ նորոգութիւն	99	66
Կալուածական տուրք (յեսնեալ)	62	91
Թոշակ պաշտօնէութեան	67	46
Զնգն. ծախք եւ ապահովագր.	69	06
Գումի ծախք	6	17
Յաւելեալ	57	76
	827	76

Ներու համար)

նոցի շէնքին նորոգութիւնը՝ որուն հաշիւներու ամփոփումը հետեւեալն է.

ԹԵԱՆ ՀԱՇՅԻԻ)

Տեարք Համամեան, Շահպազ եւ Գարակէօղեանի ձեռքով կատա- րուած շինութեանց ծախսը	Լ. Օ.
	1183.44
Յաւելեալը	43.42
	<u>1226.86</u>

**ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ 59ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՁԱՆԻ
1925Ի ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՇԻԻԸ**

Ահաւաստիկ Հաստատութեան 1925 տարւոյն մատակարարութեան հաշիւը, տարեկան միջին 78 սանուհիի համար:

Մ Ա Ս Ս Ա Ն
Գ Ա Լ Ֆ Ա Ե Ա Ն Ո Ր Բ Ա
1 Յունուար 1925

ՄՈՒՏՔ

ՀԱՍՏԱՏ ԵԿԱՄՈՒՏ		Լ. Թ.	Լ. Թ.
ՏՈԿՈՍ ԵՆ ԿՏՐՈՆԷ			
Պահեստի արժեքուղքերու կտրոններէ եւ տկոսէ		1013	43
ԿԱԼՈՒՍԱԾԱԿԱՆ ՎԱՐՁՔԷ			
Կալուածական վարձքերէ 330.—			
Նուազ՝ տուրք, իհարէ եւ ապահովութ. 196.30		133	70
ՏԻԿԻՆ Ս. ՔԱՅՍԷՐԼՆԱՆԷ			
Յ'կեանս գանձ. իր տարեկ. նուէրը		250	—
ԹՈՇԱԿ			
Թուականութ. եւ պաշտպանեալ սանուններէ			2698 50
ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ			
ԱՆԵԱՏԱՆՈՅԷ			
Զեռագործէ հասոյթ		273	17
Գ Ո Մ Է			
Սպառած եւ վաճառուած կաթէ զուտ հասոյթ		344	38
ՊԱՐՏԷԶԷ			
Սպառած բանջարեղենի արժեքին զուտը		82	85
ՆՈՒԷՐ			
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԴՐՈՒԹՆԷ			
Բաժնեգիւններէ գանձուած		587	20
ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐԷ			
Զանազան դրամ. նուէրներէ ՆԻԻԹԿ. ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹՆԷ		4463	14
Զանազան ճիւղական նուէրներու արժեքը		305	50
ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ			
ԱՄԵՐԿ. ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅԷ			5355 84
ՄԵՐ ստացած զուտարք			3000 —
			<u>13151 87</u>

8 Թղթադրամ =

Բ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ն Ո Յ Ի, Խալըճը - Օղլու

— 31 Դեկտեմբեր 1925

Ե Լ Ք

ՄՆՈՒՆԴ		Լ. Թ.	Լ. Թ.
Սպառած սննդեղինաց արժեքը			6409 32
ՊԱՇՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆ			
Ուսուցչած եւ պաշտօնէից վճարուած ամսաթուակք			2201 70
ՀԱՆԴԵՐՁԵՂԷՆ			
Հագուստի եւ կօշիկի ծախք			903 45
ԶԱՆԱԶԱՆ ԾԱԽՔԵՐ			
Զանազան մանր ծախք		427	11
Փոխադրութեան ծախք		131	45
Երբեւեկութեան ծախք		134	53
Բացառիկ ծախք		143	—
ՆԱՐՈՂԱՐԻՆ ԵՆ ՍԱԽՈՎԱԳՐՔ			
Որբանոցի շէնքին զանազան նորոգութիւններ եւ ապահով- վագրութիւն			317 37
ՍՈՌԳԶԱՊԱՀԱԿԱՆ			
Հիւանդի դեղ, օճառ, ջուր, մաքրութիւն			482 69
ՎԱՌԵԼԱՆԻԹ			
Փայտի, ածուխի եւլն. ծախքեր		595	90
Երեքտական լոյսի ծախք		53	06
ԴՐՆԱԿԱՆ ԾԱԽՔ			
Դպրոցական պիտոյի ծախք			80 26
ԿԱՐՍՍԻՔ			
Գնուած կարասի			865 35
ՎԻՃԱԿ			
Յաւելեալը			424 68
			<u>13151 87</u>

1 Ոսկի Լիւրայի

No. of Pages		No. of Lines		No. of Words	
1	100	1	100	1	100
2	200	2	200	2	200
3	300	3	300	3	300
4	400	4	400	4	400
5	500	5	500	5	500
6	600	6	600	6	600
7	700	7	700	7	700
8	800	8	800	8	800
9	900	9	900	9	900
10	1000	10	1000	10	1000
11	1100	11	1100	11	1100
12	1200	12	1200	12	1200
13	1300	13	1300	13	1300
14	1400	14	1400	14	1400
15	1500	15	1500	15	1500
16	1600	16	1600	16	1600
17	1700	17	1700	17	1700
18	1800	18	1800	18	1800
19	1900	19	1900	19	1900
20	2000	20	2000	20	2000
21	2100	21	2100	21	2100
22	2200	22	2200	22	2200
23	2300	23	2300	23	2300
24	2400	24	2400	24	2400
25	2500	25	2500	25	2500
26	2600	26	2600	26	2600
27	2700	27	2700	27	2700
28	2800	28	2800	28	2800
29	2900	29	2900	29	2900
30	3000	30	3000	30	3000
31	3100	31	3100	31	3100
32	3200	32	3200	32	3200
33	3300	33	3300	33	3300
34	3400	34	3400	34	3400
35	3500	35	3500	35	3500
36	3600	36	3600	36	3600
37	3700	37	3700	37	3700
38	3800	38	3800	38	3800
39	3900	39	3900	39	3900
40	4000	40	4000	40	4000
41	4100	41	4100	41	4100
42	4200	42	4200	42	4200
43	4300	43	4300	43	4300
44	4400	44	4400	44	4400
45	4500	45	4500	45	4500
46	4600	46	4600	46	4600
47	4700	47	4700	47	4700
48	4800	48	4800	48	4800
49	4900	49	4900	49	4900
50	5000	50	5000	50	5000
51	5100	51	5100	51	5100
52	5200	52	5200	52	5200
53	5300	53	5300	53	5300
54	5400	54	5400	54	5400
55	5500	55	5500	55	5500
56	5600	56	5600	56	5600
57	5700	57	5700	57	5700
58	5800	58	5800	58	5800
59	5900	59	5900	59	5900
60	6000	60	6000	60	6000
61	6100	61	6100	61	6100
62	6200	62	6200	62	6200
63	6300	63	6300	63	6300
64	6400	64	6400	64	6400
65	6500	65	6500	65	6500
66	6600	66	6600	66	6600
67	6700	67	6700	67	6700
68	6800	68	6800	68	6800
69	6900	69	6900	69	6900
70	7000	70	7000	70	7000
71	7100	71	7100	71	7100
72	7200	72	7200	72	7200
73	7300	73	7300	73	7300
74	7400	74	7400	74	7400
75	7500	75	7500	75	7500
76	7600	76	7600	76	7600
77	7700	77	7700	77	7700
78	7800	78	7800	78	7800
79	7900	79	7900	79	7900
80	8000	80	8000	80	8000
81	8100	81	8100	81	8100
82	8200	82	8200	82	8200
83	8300	83	8300	83	8300
84	8400	84	8400	84	8400
85	8500	85	8500	85	8500
86	8600	86	8600	86	8600
87	8700	87	8700	87	8700
88	8800	88	8800	88	8800
89	8900	89	8900	89	8900
90	9000	90	9000	90	9000
91	9100	91	9100	91	9100
92	9200	92	9200	92	9200
93	9300	93	9300	93	9300
94	9400	94	9400	94	9400
95	9500	95	9500	95	9500
96	9600	96	9600	96	9600
97	9700	97	9700	97	9700
98	9800	98	9800	98	9800
99	9900	99	9900	99	9900
100	10000	100	10000	100	10000

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0227201

43.251